

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра правового забезпечення підприємницької діяльності та
фінансової безпеки
Факультет № 6**

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни «Історія економіки та економічної думки»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

**072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
(фінансова безпека та фінансові розслідування)**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних,
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету №6 протокол від 25.08.2023 р. № 7

Розробники:

Завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6 ХНУВС, д.ю.н., професор Гетманець О.П.

Рецензенти:

1. Декан факультету економічних відносин та фінансів Державного біотехнологічного університету, д.е.н, професор Ларіна Т.Ф.
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.е.н, доцент Павленко Н.В.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 2							
Тема № 1. Предмет і метод історії економіки та економічної думки.	6	2	2	-	-	2	
Тема № 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій.	6	2	2	-	-	2	
Тема № 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій.	6	2	2	-	-	2	
Тема № 4. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V-XV ст.)	6	2	2	-	-	2	
Тема № 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI - перша половина XVII ст.)	6	2	2	-	-	2	
Тема № 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII - перша половина XIX ст.).	8	2	2	-	-	4	
Тема № 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичного капіталізму (другу половину XIX-початок XX ст.)	8	2	2	-	-	4	

Тема № 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрями економічної думки в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.)	8	2	2	-	-	4	
Тема № 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.)	8	2	2	-	-	4	
Тема № 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.)	8	2	2	-	-	4	
Тема № 11. Світове господарство та основні напрями економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX - початок XXI ст.)	8	2	2	-	-	4	
Тема № 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці	6	2	-			4	
Тема № 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90- ті роки XX ст.)	6	-	2			4	
Всього за семестр № 2:	90	24	24	-	-	42	Залік

**1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 2							
Тема № 1. Предмет і метод історії економіки та економічної думки.	8	2	-	-	-	6	
Тема № 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій.	8	-	2	-	-	6	
Тема № 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій.	8	2	-	-	-	6	
Тема № 4. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V-XV ст.)	8	-	2	-	-	6	
Тема № 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI - перша половина XVII ст.)	8	2	-	-	-	6	
Тема № 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII - перша половина XIX ст.).	6	-	-	-	-	6	
Тема № 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичного капіталізму (другу половину XIX-початок XX ст.)	6	-	-	-	-	6	
Тема № 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні	6	-	-	-	-	6	

напрями економічної думки в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.)							
Тема № 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.)	6	-	-	-	-	6	
Тема № 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.)	6	-	-	-	-	6	
Тема № 11. Світове господарство та основні напрями економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX - початок XXI ст.)	6	-	-	-	-	6	
Тема № 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці	6	-	-			6	
Тема № 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90- ті роки XX ст.)	8	-	-			8	
Всього за семестр № 2:	90	6	4	-	-	80	Залік

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема 1. Предмет і метод «Історії економіки та економічної думки»
Семінарське заняття: Предмет і метод «Історії економіки та економічної думки».

Навчальна мета заняття: сформувати знання стосовно предмету, завдань та функцій «ІЕЕД», опанувати методологію навчального курсу, вивчити критерії періодизації ІЕЕД та сучасні концепції періодизації в українській науці.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Мета, завдання та функції «Історії економіки та економічної думки».
2. Предмет та методологія ІЕЕД.
3. Періодизація навчальної дисципліни.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході

проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Предметом ІЕЕД є еволюція світової економіки та економічної думки. Функції ІЕЕД: практична, функція соціальної пам'яті, прогностична функція. Основними методами історії економіки та економічної думки є наступні: історичний, логічний, причинно-генетичний, структурно-функціональний, хронологічний, порівняльно-історичний, історичного моделювання, математичної статистики, соціальної психології та інші.

Однією з центральних проблем ІЕЕД, є проблема періодизації економічної історії, встановлення певних хронологічно послідовних етапів у економічному розвитку суспільства.

До чинників, що впливають на економічний розвиток можна віднести:

- науково-технічний прогрес;
- природно-географічне середовище;
- ступінь забезпеченості енергією і вид енергії;
- менталітет нації, геополітика;
- прогрес у засобах комунікації;
- демографічний фактор і інші.

Серед критеріїв періодизації історії економіки як науки можна назвати:

- географічні умови;
- торгівлю і обмін;
- грошовий обіг;
- кредит;
- культуру;
- релігію та ін.

Теми рефератів:

1. Взаємозв'язок ІЕЕД з іншими дисциплінами.
2. Основні підходи, що застосовуються для пізнання предмету ІЕЕД.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.

6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

Семінарське заняття: Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

Навчальна мета заняття: опанувати загальну характеристику первісного господарства та основні етапи його розвитку; визначити основні причини занепаду та загибелі первісного господарства; вивчити особливості господарства первісних племен, що існували на території України.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години;

заочна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Первісне господарство: характерні риси та основні етапи його розвитку.
2. Розпад первісної господарської системи.
3. Трипільська культура та її господарське значення.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Первісна доба — найтриваліша в історії людства, основними рисами якої є наступні:

1. Колективне привласнення природних ресурсів.
2. Великий ступінь залежності людини від природи.
3. Низький рівень розвитку виробничих сил і повільне їх вдосконалення.
4. Низькі темпи розвитку суспільства.
5. Відсутність приватної власності, класів і господарств.

Первісне суспільство умовно поділяється на наступні віки:

- кам'яний (палеоліт, мезоліт, неоліт);
- мідно-бронзовий;
- залізний.

Кожний з цих етапів людського життя має свої певні риси, особливості, здобутки матеріальної культури, заняття та знаряддя праці.

В період палеоліту та мезоліту панує привласнююче господарство. Основними видами діяльності людини є мисливство та збиральництво.

Під час перехідного періоду від мезоліту до неоліту (протонеоліт) зароджуються відтворюючі форми господарювання у тваринництві. В цей час виникає землеробство, перші постійні поселення людей. До факторів, які зумовили перехід від привласнюючого до відтворюючого господарства можна віднести наступні:

- радикальні зміни клімату (кінець льодовикової епохи);
- криза мисливського господарства (мисливство втрачає здатність забезпечувати їжею людей через скорочення кількості тварин);
- набуття навичок догляду за полями у процесі збирання злаків та інших зернових культур;
- через нестачу їжі чоловіки почали більш економно ставитися до неї, починаючи утримувати тварин певний час у загонах;
- підвищення технічного рівня знарядь праці та розвиток знань.

Для неоліту (новий кам'яний вік) притаманне утвердження відтворювальних форм господарювання. Відбувається «неолітична революція». Відтворююче господарство стає головним. Основні заняття людей - землеробство, тваринництво, гончарство та інші. Для виготовлення знарядь праці продовжує використовуватися традиційна сировина - камінь, кістка, ріг, дерево. Але з'являються нові методи їх обробки - крім простого оббивання, ще й пиляння, шліфування та примітивне свердління.

Визначальними рисами мідно-бронзового віку було існування відтворюючого господарства, швидкий розвиток орного землеробства, тваринництва, посилення поділу праці на землеробство, скотарство, ремесло. Обмін набуває постійного характеру, стає регіональним.

Ранній залізний вік характеризувався співіснуванням бронзових і залізних знарядь праці. В цей час відбувається перехід від мотики до сохи та плуга, з'являються залізні ножі, серпи, лемеші, круглі жорна. Бурхливо розвиваються ремесла - ковальство, гончарство. Зростає продуктивність сільського господарства, розвивається птахівництво. Для раннього залізного віку характерний швидкий розвиток торгівлі.

Удосконалення знарядь праці, розширення виробництва їх з металу, поділ виробничої сфери на сільське господарство і ремесло, виробництво додаткового продукту створили економічні умови для виникнення держав. Перші з них утворилися на Стародавньому Сході (Єгипет, Індія, Месопотамія) на зламі неоліту і бронзової доби.

Теми рефератів:

1. Розпад первісної господарської системи: основні причини занепаду та загибелі.
2. Перші протидержавні утворення.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.

4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.

5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.

6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій.

Семінарське заняття: Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій.

Навчальна мета заняття: опанувати фази еволюції та типи рабовласництва (східне та античне рабство), галузеву структуру економіки, основні форми організації виробництва в сільському господарстві та ремісництві, економічні функції держави; проаналізувати економічну думку Стародавнього Сходу та античного світу.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Рабовласництво як господарська форма періоду формування світових цивілізацій.

2. Причини занепаду та загибелі рабовласницької системи.

3. Економічна думка в період рабовласництва.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

На зміну первісному господарству прийшов рабовласницький спосіб виробництва, основними рисами якого є наступні:

1. Натуральний характер економіки (тобто слабкий розвиток товарного виробництва та ринкових відносин), примітивна, рутинна техніка виробництва, рабовласницька власність на раба, знаряддя виробництва, предмет рабської праці, здебільшого споживчий характер ринку, розвиток простого товарного виробництва.

Для рабовласницького виробництва було характерне натуральне господарство. Головними галузями економіки було сільське господарство і ремесло. Разом з тим в умовах рабовласництва з'явилися товарне виробництво і товарний обмін, які поступово перетворилися в систему регулярної торгівлі. З'явилися металеві гроші. Першими формами капіталу в епоху рабовласництва були капітал торговий (капітал створювався при обміні товарів і приносив прибуток купцям, які були посередниками у здійсненні операцій з товарного

обміну) і капітал лихварський (являв собою надбавку над первісно авансованою величиною, яка виступала у вигляді позики, позички грошей або засобів виробництва, які мають бути повернені з відсотком).

На економічні ідеї того часу впливали релігійні погляди, правові, моральні уявлення, що викладалися в філософських і богословських трактатах, юридичних документах, де були поради з організації господарства. Виразниками економічної думки стародавнього світу були філософи та окремі правителі рабовласницьких держав. Вони прагнули ідеалізувати і зберегти назавжди рабовласництво і натуральне господарство (ідеї в основному спрямовані проти вільного функціонування грошового та торгового капіталу).

Теми рефератів:

1. Стародавній Єгипет: «Повчання гераклеопольського царя своєму синові Мерікара».
2. Вавілонія: Закони царя Хаммурапі.
3. Стародавня Індія: «Артхашастра»

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 4. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V-XV ст.)

Семінарське заняття: Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V-XV ст.)

Навчальна мета заняття: вивчити основні риси та етапи розвитку феодального господарства, проаналізувати роль середньовічного міста у становленні ринкових відносин в Західній Європі; визначити особливості економічної думки Західної Європи в період раннього та пізнього феодалізму.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години;

заочна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Господарство у період феодалізму: характерні риси та періодизація.
2. Загальна характеристика економічної думки епохи середньовіччя.
3. Порівняльна характеристика економічних поглядів Августина Блаженного та Фоми Аквінського.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Феодальні виробничі відносини є такою суспільною формою, яка уможливила подальший розвиток продуктивних сил. Праця селянина була більш ефективною та продуктивною порівняно з працею рабів. Основними рисами феодалізму є наступні:

- слаборозвинений суспільний поділ праці;
- зосередження великої земельної власності в руках класу феодалів;
- особиста та поземельна залежність селян;
- визначальна роль аграрного сектору в розвитку економіки;
- панування натурального господарства;
- рентні відносини - селянин сплачував феодалу ренту за користування землею. Існувало три види ренти: відробіткова рента (панщина), рента продуктами (натуральний оброк) і грошова рента (грошовий оброк);
- панування релігійного світогляду. Особлива роль церкви;
- примітивний рівень техніки, яка застосовувалася у виробництві;
- ієрархічний характер суспільства, класова нерівноправність селян.

Історично феодалізм поділяють на три періоди:

- Ранній феодалізм (кінець V - середина XI ст.).
- Класичний, або розвинутий, феодалізм (кінець XI середина XV ст.).
- Пізній феодалізм (початок XVI - середина XVII ст.).

Епоха Середньовіччя - це важливий етап в історії людства, який зруйнував рабовласницький та первіснообщинний устрої і став родоначальником товарно-грошових відносин.

Економічна думка Середньовіччя розвивалася під впливом християнської

церкви. Мислення середньовічної людини мало теологічний характер. Економічна думка ще не відокремилась у самостійну галузь знань.

Ранній період середньовіччя характеризувався наступними вченнями: «Салічна правда» (V ст.) і «Капітулярій про вілли» (початок IX ст.), вчення Августина Блаженного («Про град Божий»). Пізній період був представлений головним чином вченнями Фоми Аквінського («Сума проти язичників» та «Сума теології»)

Економічні погляди раннього середньовіччя знайшли яскраве відображення у працях відомого релігійного мислителя Августина Блаженного (354 — 430 рр.), який створив авторитетне релігійно-християнське учення, засноване на безальтернативних принципах релігійно-етичного підходу до економічних проблем. У своїх працях він відображав основні проблеми того часу - часу розпаду рабоволодіння і переходу до феодалізму.

Яскравою фігурою економічної думки пізнього середньовіччя був Фома Аквінський (1225/26 - 1274), основними творами якого є «Сума проти язичників» та «Сума теології».

Теми рефератів:

1. Роль міста у становленні ринку.
2. Дайте порівняльну характеристику економічної думки середньовіччя та рабовласництва.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.

2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.

3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.

4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.

5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.

6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI - перша половина XVII ст.)

Семінарське заняття: Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI - перша половина XVII ст.)

Навчальна мета заняття: опанування особливостей розвитку меркантилізму, характерних рис первісного нагромадження капіталу та мануфактурного виробництва в Європі та в Україні.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Великі географічні відкриття: передумови, сутність, наслідки та їх роль у розвитку світової економіки/

2. Первісне нагромадження капіталу: сутність, джерела та значення для становлення ринкового господарства.

3. Основні форми господарств на етапі утвердження мануфактурного виробництва в країнах Західної Європи.

4. Меркантилізм: загальна характеристика та етапи розвитку.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

XVI—XVIII ст. в еволюції європейської цивілізації були періодом переходу від феодального до індустріального суспільства. Для перехідного періоду характерні значні досягнення в галузі науки і техніки. Посилився між- і внутрішньогалузевий поділ праці. В XVI ст. виділилося майже 100 основних ремесел, в XVIII — 200. Лише в текстильній галузі було понад 20 спеціальностей.

В економічному розвитку Західної Європи велику роль відіграли географічні відкриття кінця XV — початку XVI ст. Великі географічні відкриття - сукупність найважливіших географічних відкриттів, що були проведені західноєвропейськими мандрівниками.

Головними причинами великих географічних відкриттів є:

1. Нестача золота — пошук дорогоцінних металів, які використовувалися для карбування монет і нестача яких негативно позначалася на торговельній активності Західної Європи.

2. Пошук нових шляхів до країн сходу, передусім Індії, оскільки традиційні торговельні шляхи опинилися в руках Османської імперії, а східні товари — перець, імбир, мускатний горіх, кардамон, кориця — користувалися величезним попитом.

3. Прагнення європейського купецтва позбавитись посередників у торгівлі зі східними країнами.

4. Невпинне зростання в Західній Європі товарного виробництва.

В результаті географічних відкриттів відбувалося значне розширення сфери світової торгівлі та її обміну, переміщення торгових шляхів із Середземного моря в океани. Великі географічні відкриття дали великий поштовх розвитку

колоніалізму і світового ринку.

В результаті ВГВ відбулося посилення нових тенденцій в економічній політиці європейського абсолютизму. Вона набула яскраво вираженого меркантилістського характеру.

Одним з наслідків Великих географічних відкриттів стала, так звана "революція цін", значного підвищення цін на продукцію сільського господарства та промисловості. «Революція цін» обумовила падіння феодальної системи та прискорила формування капіталістичного господарства.

Розвиток виробничих сил, зростання товарно-грошових відносин і формування достатньо широких національних ринків, а також розширення товарно-грошових відносин стало передумовами первісного накопичення капіталу.

Первісне нагромадження капіталу - це історичний процес відокремлення працівника від власності на умови його праці, перетворення безпосередніх виробників на найманих робочих, перетворення засобів виробництва і життєвих засобів в капітал.

До основних джерел та методів накопичення первісного капіталу слід віднести наступні:

- нееквівалентна торгівля,
- колоніальні війни,
- работоргівля,
- морські перевезення,
- податки,
- кредити,
- позики,
- митні збори,
- торгові бар'єри,

Меркантилізм як перша теоретична спроба пояснити суть капіталістичного способу виробництва виник на підставі узагальнення досвіду первісного нагромадження капіталу та вирішував практичні питання прискорення цього процесу. Меркантилізм відображав інтереси торгової буржуазії. Предметом дослідження меркантилістів є сфера обігу. Навіть сам термін "меркантилізм", що виник у XVII ст., походить від італійського слова "тегсапіе" - купець.

У розвитку меркантилізму виділяють два етапи — ранній і пізній. Основним критерієм такого поділу є обґрунтування способів досягнення активного торговельного балансу, тобто позитивного сальдо в зовнішній торгівлі, зігнання селян із землі («огородження») та інші.

Теми рефератів:

1. Становлення буржуазних відносин в аграрному секторі.
2. Формування українського національного ринку

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.

2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII - перша половина XIX ст.)

Семінарське заняття: Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII - перша половина XIX ст.)

Навчальна мета заняття: вивчити основні чинники становлення індустріального суспільства; опанувати сутність та основні типи мануфактури; визначити особливості промислового перевороту у провідних країнах світу; проаналізувати причини виникнення класичної школи політичної економії, її етапів та характерних рис.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Основні чинники становлення індустріального суспільства.
2. Мануфактура та її типи.
3. Промисловий переворот: передумови та наслідки.
4. Класична школа політекономії: етапи, представники та характерні риси.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

ВГВ позитивно вплинув на розширення мануфактурного виробництва, що створювало передумови для переходу до індустріального суспільства.

Мануфактура (від лат. *шапиз* — рука і *Іаеіига* — виготовлення), капіталістичне підприємство, засноване на розподілі праці і ручній ремісничій техніці. Виникла в країнах Західної Європи в середині ХУІ століття, панувала майже до кінця ХУІІІ століття.

Розвитку мануфактурного виробництва відповідали три типи мануфактури.

1. Розсіяна мануфактура - підприємець став власником капіталу, скуповував

і продавав продукт самостійних ремісників, забезпечував їх сировиною, знаряддями виробництва.

2. Змішана мануфактура - поєднувала виконання окремих операцій в централізованій майстерні з роботою вдома. Для змішаної мануфактури була необхідна вільна робоча сила.

3. Централізована мануфактура - об'єднувала найманих робочих в одній майстерні.

У другій половині 18-го століття господарське життя західноєвропейських країн переживає істотні зміни. Дані зміни включали перш за все активне поширення капіталістичного способу виробництва. Поза сумнівом, остаточним поштовхом до встановлення капіталізму в західноєвропейських країнах став промисловий переворот, перехід від мануфактури до фабрики, від ручної праці до машинної.

Основні передумови промислового перевороту:

- ВГО, які сприяли формуванню світового ринку;
- ПНК (первісне нагромадження капіталу);
- розвиток мануфактурного виробництва;
- буржуазних революцій;
- розвиток науки і техніки.

Основні наслідки промислової революції:

1. Більш дешева і якісна фабрична продукція, витиснула з ринку вироби промислу, ремесла, мануфактури.

2. Виникли великі промислові центри.

3. Сталося повне відділення промисловості від сільського господарства.

4. Остаточо сформувалися два основні класи, клас буржуазії і клас найманих працівників.

5. Відбулися зміни в технології і організації виробництва.

6. З'явилися сільськогосподарські машини, що призвело до інтенсифікації землеробства.

Першою країною, в якій відбувається промисловий переворот була Англія.

Першою справді-науковою школою політекономії, яка виникла в період 2 половини 17 - перша половина 18 століть була класична школа політекономії (КШПЕ). Засновниками КШПЕ був У. Петті, а у Франції - П. Буагільбер.

Особливості КШПЕ:

1. Предмет вивчення: сфера виробництва у відриві від сфери обігу.

2. Основні методи дослідження: каузальний і метод наукової абстракції.

3. Основною категорією вважали тільки категорію вартості, причому вони намагалися з'ясувати механізми походження вартості і визначити її з одного боку кількістю праці, а з іншого - витратами виробництва

У розвитку класичної політекономії виділяється 4 етапи:

1 етап охоплює період з кінця 17 століття до початку другої половини 18 століття. Основними представниками в Англії були Вільям Петті, у Франції П'єр де Буагільбер. Завершила перший етап класичної школи політекономії, школа фізіократів що набула поширення у Франції в середині і початку другої половини

18 століття. Основним представником є Ф. Кене.

2 етап охоплює період останньої третини 18 століття, основним представником є Адам Сміт.

3 етап приходить на першу половину 19 століття, коли в ряді розвинених країн завершився промисловий переворот. В числі представників цього періоду слід виділити Ж.Б. Сея, Давида Ріккардо і Томаса Мальтуса.

4 етап охоплює період другої половини 19 століття і його основними представниками є Джон Стюарт Міль і за деякими джерелами Карл Маркс.

Теми рефератів:

1. Особливості промислового перевороту у Франції.
2. Промисловий переворот у Німеччині та його особливості.
3. Промисловий переворот у США.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичного капіталізму (другу половина XIX- початок XX ст.)

Семінарське заняття: Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичного капіталізму (другу половина XIX- початок XX ст.)

Навчальна мета заняття: проаналізувати особливості розвитку господарств провідних країн Західної Європи та США в кінці XIX - початку XX ст; опанувати характерні риси економічної думки, що отримала розвиток у цей період.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика розвитку господарств провідних країн Західної Європи та США.
2. Маржинальний напрям економічної думки: сутність та етапи розвитку.
3. Промислове піднесення Німеччини та розвиток німецької економічної думки.
4. Основні тенденції господарського розвитку США наприкінці XIX - початку XX ст.
5. Розвиток господарства Англії і формування неокласичного напрямку економічної думки. А.Маршалл.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Остання третина 19-го століття ознаменувалася крупними технічними зрушеннями, що прискорили розвиток промисловості, появою нових галузей виробництва, значним укрупненням підприємств. Так, відкриття електричного струму з часом приводить до винаходу в 1887 р. електрозварювання, 1888 р. була винайдена парова турбіна, в 1891 р. вирішена проблема передачі електрики на відстань.

В результаті винаходу двигуна внутрішнього згорання, дизеля (1893г.) з'являються нові типи машин: трамвай (1879г.), автомобіль (1885г.), тепловоз (1891г.).

Завдяки впровадженню у виробництво відкриттів і винаходів збільшується випуск продукції, наприклад об'єм світової промислової продукції за період 1870 - 1913 рр. зростає в 5 разів здобич нафти - в 25 разів, протяжність залізничних колій - більш ніж в 5 разів.

В кінці 19 століття визначальну роль починають грати галузі важкої промисловості - вугільна, нафтова, металургійна, машинобудівна.

В кінці 19 століття відбувається посилення концентрації виробництва, збільшення розмірів капіталу, створення монополій - картелів, синдикатів, трестів, концернів.

На основі концентрації виробництва відбувається концентрація і централізація банківського капіталу, відбувається зрощення банківського і промислового капіталів, створення крупних монополістичних об'єднань.

Проте, окрім даних загальних характеристик, властивих економічному розвитку світової економіки, має місце відмінність в економічному розвитку різних країн.

Промисловий переворот, що відбувся, істотно змінив господарське життя. фабрики, що спочатку з'являються, і заводи об'єднуються в монополні підприємства. Досконала конкуренція між товаровиробниками відходить в минуле, її місце займає монополістична конкуренція.

З іншого боку, для вивчення нових економічних процесів необхідно було використовувати могутній економічний апарат. Розроблені історичної школи методи історичного і порівняльного аналізу, як вважали представники нового напрямку, не могли дати об'єктивної картини господарського життя. Представники нового напрямку У. С. Джевонс, Л. Вальрас, К. Менгер в своїх роботах закликали до повернення політичній економії наукового статусу, і звільнення її від ідеологічної спрямованості.

В 70-і рр. 19 століть, з'явився новий економічний напрям “маржиналізм” (фр. тагдіпаї - граничний). Основною проблемою дослідження була проблема раціонального розподілу обмежених ресурсів. У. С. Джевонс так сформулював своє розуміння мети дослідження: — Дано певне число людей з різними потребами і виробничими можливостями, що володіють землею і іншими джерелами сировини; потрібно визначити спосіб використання їх праці, яка максимізувала корисність продукту”.

Хронологічно виникнення маржиналізму пов'язують з виходом наступних робіт:

“Теорія політичної економії” У.С. Джевонса (1871)

“Підстави політичної економії” К. Менгера (1871)

“Елементи чистої політичної економії” Л. Вальраса (1874)

У даних роботах висловлювався не тільки новий предмет дослідження, а саме проблема раціонального розподілу ресурсів, але і була висунута нова методологія дослідження економічних явищ. 1. Наявність статичної рівноваги, при якій попит рівний пропозиції, ресурси використовуються повністю, національний дохід максимальний. Як наслідок, основним питанням дослідження є не питання економічного зростання, а питання економічної ефективності, а саме питання пошуку умов, при яких виробничі ресурси розподіляються з оптимальним результатом між конкуруючими цілями.

Відмова від категорії класів. Методологічний індивідуалізм. Всі економічні суб'єкти абсолютно однорідні і рівноправні, кожен діє виключно у власних інтересах. Економічні закони - це наслідок взаємодії індивідуальних рішень, заснованих на вільному виборі суб'єктів.

Рівноважний підхід. Прагнули досліджувати рівноважний стан стійке до різних економічних змін.

Економічна раціональність. Стан індивіда рівноважний, якщо найвигідніше,

оптимально.

При аналізі економічних явищ використовувався метод граничних величин. Тобто за допомогою граничних величин конкретизувався принцип максимізації цільової функції: якщо додавання додаткової одиниці спожитого або проведеного блага не збільшує загального рівня корисності або прибутку, значить, початковий стан вже є оптимальним або рівноважним.

Розвиток ідей маржиналізму відбувався в рамках різних шкіл. Представники даних шкіл, пропонуючи свою точку зору і даючи аналіз економічних явищ, все ж таки залишалися у межах визначених маржиналістської методологією.

Теми рефератів

1. «Маржинальна революція»: сутність та етапи.
2. Неокласичний напрямок економічної думки. А.Маршалл.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрями економічної думки в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.)

Семінарське заняття: Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрями економічної думки в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.)

Навчальна мета заняття: опанувати особливості розвитку ринкового господарства та основних напрямків економічної думки в Україні в кінці XIX - на початку XX ст., визначати особливості проведення Столипінської аграрної реформи в Україні.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Роль реформ 1848 р. та 1861р. у становленні ринкових відносин в Україні.
2. Характерні особливості розвитку економіки України в пореформений період (60 - 70-ті роки XIX ст.) та відображення цих процесів у вітчизняній економічній думці.
3. Становлення інституціональної наукової традиції в українській економічній думці.
4. Особливості промислового розвитку України на межі XIX - XX ст. та його відображення у економічній думці.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Промисловий переворот в Україні почався пізніше ніж в Англії, Франції та США, одночасно з Німеччиною в 30 - 40-і рр. 19 в. і завершився в 70 - 80-ті рр. 19 в. У першій третині 19 ст. проявляє себе тенденція по перетворенню мануфактур, що засновані на праці кріпаків в мануфактури з найманою працею, які з впровадженням машин перетворюються в фабрики. Перші машини з'являються в харчовій промисловості, зокрема в цукровій та лікєро-горілочаній галузях в першій половині 19 століття. Поява машин стимулює розвиток машинобудівної промисловості, і як наслідок металургії та кам'яновугільної промисловості. Значні зміни в розвитку промисловості і сільського господарства в Україні відбуваються після ліквідації кріпосного права в 1861 р-

В кінці 19 ст. в Україні починається індустріалізація. Перш за все, створюється велика металургійна промисловість: будуються металургійні заводи в Донбасі і на півдні країни. Як наслідок, швидкими темпами розвивається видобуток кам'яного вугілля і залізної руди.

Індустріалізація охоплює харчову, легку та деревообробну промисловість.

Характерною рисою розвитку промисловості в Україні є монополізація, яка розвивається на основі іноземних капіталів, особливо в гірничодобувній і металургійній промисловості. Поява монополістичних підприємств часто пов'язується з появою акціонерних компаній, початок виникнення яких відносять

до 70 -80 рр. 19 в.

Незважаючи на стрімкі темпи розвитку промисловості в кінці 19 - початку 20 - го в. Україна залишається, як і раніше, аграрною країною.

В цілому, розвиток сільського господарства в Україні в кінці 19 - початку 20 ст. носить екстенсивний характер, іміють місце незначні капіталовкладення, недостатня сільськогосподарська техніка, низька продуктивність праці.

Теми рефератів:

1. Київська соціально-психологічна школа.
2. Синтетична теорія цінності М.І.Туган-Барановського.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина ХХ ст.)

Семінарське заняття: Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина ХХ ст.)

Навчальна мета заняття: аналізувати економічні наслідки Першої світової війни, економічну ситуацію в світі в 20-х роках ХХ ст., причини виникнення та шляхи виходу зі світової економічної кризи; визначати особливості становлення різних систем регульованого капіталізму та розвитку економічної теорії в першій половині ХХ ст.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Економічна ситуація в світі після Першої світової війни.

2. Світова економічна криза 1929-1933 років: причини виникнення, наслідки, шляхи виходу з неї.

3. Зміни в господарствах країн Західної цивілізації в 20 - 30 рр. XX ст. та їх відображення в теоретичній системі Дж.М. Кейнса.

4. Особливості економічної кризи у Німеччині та роль німецької школи неолібералізму у господарському відродженні країни.

5. Господарство провідних країн Західної цивілізації на етапі державно-монополістичного розвитку.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Перша світова війна (1914-1918) - це наслідок боротьби індустріальних держав за переділ світових сфер впливу. Вона істотно вплинула на розвиток економіки провідних капіталістичних країн світу, і її результати буди невтішними.

Проаналізувавши вплив Першої світової війни на економічний розвиток провідних країн світу, можна зробити наступні висновки. В цілому Німеччина характеризувалася політичною дестабілізацією, різким падінням життєвого рівня населення і економічним крахом. Щодо інших країн світу, США були єдиною державою, яка в роки війни і в повоєнний рівень зміцнила свої позиції в системі світогосподарських зв'язків. Великобританія належала до країн-переможниць, але з війни вона вийшла знесиленою. Щодо Франції, то її втрати були за питомою вагою значно більші за Британські та досить важливим для Франції також був той факт, що вона втратила роль світового кредитора.

1929—1933 рр. - період економічної кризи. Вона порушила всі міжнародні економічні зв'язки, призвівши до масового скорочення промислового виробництва, інших галузей економіки майже всіх держав. Почалася вона в США восени 1929 р., далі в Латинській Америці, Західній Європі, інших країнах Азії та Африки. Криза охопила насамперед важку індустрію.

У зв'язку з кризою в індустріальних країнах почали підвищуватися роль держави в економіці і налагоджувалося державне регулювання.

Однією з програм державного регулювання економіки був «Новий курс» Рузвельта, яка включала реорганізацію банківської і фінансової систем, відновлення промисловості, відновлення сільського господарства, боротьбу з безробіттям.

У 1939 році вони зайняли перше місце у світі з випуску промислових товарів, оздоровилися фінансово-кредитна система, сільське господарство, торгівля і вони знову стали світовим лідером.

Катастрофічні наслідки криза мала і для Німеччини. Незважаючи на величезні економічні здобутки, зумовлені планом Дауеса, країна опинилася у глибокій кризі. Різко скоротилося промислове виробництво, з'явилася велика кількість банкрутств (біля 30 тис. виробників). Припинили свою роботу навіть окремі галузі (сталеплавильна). Катастрофічне зменшився експорт. Кількість безробітних у Німеччині досягла 8 млн. чол. Німеччина не мала змоги

виплачувати репарації.

Економічна криза призвела до кризи політичної і приходу до влади нацистів на чолі із А. Гітлером. Його уряд вже у перші роки свого правління пішов на нечуване для мирного часу розширення державного регулювання господарського життя.

На кошти держави було розгорнуто будівництво автострад, що дозволило відразу різко скоротити чисельність безробітних та пожвавило будівельну індустрію.

Із середини 30-их років основна увага була зосереджена на прискореному розвитку військової промисловості. За 1933-1938 роки військові витрати зросли з 620 млн. до 15,5 млрд. рейхсмарок. З метою стимулювання економічного росту вводилися податкове пільги. При одночасному зростанні витрат та зниженні податків виник дефіцит бюджету, який покривався випуском паперових грошей. Щоб не допустити інфляції та зростання цін, уряд ввів контроль над цінами та зарплатою. Почався поступовий перехід до карткової системи розподілу. Це ще більше посилювало масштаби державного регулювання економіки.

Особливістю економіки нацистської Німеччини було те, що всі підприємства були об'єднані в галузеві картелі і підпорядковані Імперському міністерству господарства, які виробляли зброю та воєнні матеріали.

Таким чином, доцільно відзначити, що такий комплекс заходів прискорив вихід Німеччини із кризи. Вже у 1935 р. було досягнуто докризового рівня виробництва, а до 1939 р. значно його перевищено. Скоротилося безробіття. Однак в цілому економіка Німеччини потрапила у зачароване коло: пріоритетний розвиток військових галузей гальмував інші, в тому числі й ті, що працювали на експорт, що, у свою чергу, підривало позиції військових галузей. Економічна експансія замінювалася військовою.

Кінець XIX століття ознаменувався завершенням доби вільної конкуренції. Із розвитком капіталізму відбувається швидке руйнування механізму автоматичного ринкового регулювання. На межі XX століття монополії остаточно знищують вільну конкуренцію як регулятор капіталістичного господарства. Вільне переливання капіталу та робочої сили, вирівнювання цін та норми прибутку стають неможливим.

Прискорена трансформація вільної конкуренції в економічну систему монополістичної конкуренції спричинила до різкої боротьби між найбільшими компаніями світу і урядами національних держав за контроль над джерелами дешевої сировини та ринками збуту, а також до зміни соціальної структури суспільства. найбільш значущою соціальною зміною стає зміцнення позицій так званого середнього класу. У цей період також зростає кількість і, відповідно, частка міського населення, в результаті відбувається зростання та зміцнення робітничого класу.

Слід звернути увагу на те, що в добу монополістичної конкуренції рівень і якість життя всіх соціальних груп населення постійно зростали. Це, з одного боку, відбувалося завдяки успіхам медицини та поширенню освіти, а з іншого - значному збільшенню виробництва, що забезпечувалося широким

використанням досягнень НТР.

Але економічне зростання все частіше переривалося кризами, найбільш глибокою з яких була світова економічна криза 1929 - 1933 років та наступна депресія.

Таким чином, складні процеси становлення і розвитку монополістичної стадії капіталізму зумовили появу різних течій в економічній думці ХХ століття.

Економічна теорія ХХ століття представлена наступними основними напрямками:

- неокласичний;
- інституціональний;
- кейнсіанський;
- неоліберальний;
- соціал-реформістський (соціал-демократичний);
- радянська економічна думка.

Теми рефератів:

1. Версальська угода та її економічна суть.
2. Плани Дауеса та Юнга, їх суть та мета.
3. Господарство провідних країн Західної цивілізації на етапі державно - монополістичного розвитку.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.)

Семінарське заняття: Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.)

Навчальна мета заняття: визначити особливості господарського реформування в країнах Західної Європи після II світової війни, основні чинники економічного розвитку Європейського регіону; проаналізувати сутність глобалізації виробництва, еволюцію ЄС; опанувати класифікацію європейських соціально-економічних моделей.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Становлення європейського регіонального господарчого комплексу після II світової війни.
2. Основні чинники економічного розвитку Європейського регіону.
3. Глобалізація виробництва і споживання як фактор економічного розвитку регіону.
4. ЕС як найбільш розвинута організаційно - інституційна форма міжнародної економічної інтеграції.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Економічні наслідки Другої світової війни:

1. знищена 1/3 національного багатства країн-учасниць;
2. руйнування економіки країн-учасниць, особливо країн Західної Європи, відбулася дезорганізація господарства;
3. післявоєнна західноєвропейська економіка набула деформованого вигляду мілітаризованої структури виробництва, розірвано зв'язки між сферами національних економік;
4. зросла інфляція, дестабілізувались європейські валюти;
5. руйнування міждержавних зв'язків;
6. зосередження 2/3 промислового виробництва і золотого запасу світу в США;
7. економічне, моральне та фізичне виснаження населення;
8. створення світової системи соціалізму, збільшення кількості країн з адміністративно-командною системою управління;
9. здобуття незалежності значною кількістю економічно слаборозвинених колоніальних держав;
10. початок інтеграційних процесів.

У самому виграшному становищі опинилися США, які отримали величезну вигоду з військового конфлікту в Європі.

У 1947 році державний секретар США Д. Маршалл запропонував «Програму відновлення Європи», яка відома під назвою «План Маршалла». Основною метою цієї програми було забезпечення швидкого економічного відродження країн Європи, з одного боку, та оздоровлення американської економіки, з іншого боку.

«Німецьке економічне диво» почалося з відомих реформ Людвіга Ерхарда.

Вони почалися в 1948 році. В основі була ідея будівництва соціально-ринкового господарства. Плани Ерхарда спиралися на грошову реформу, вільні ціни і підприємництво.

Наслідки реформ Ерхарда: вже через 2 роки відновили довоєнний рівень промисловості, зникли «чорний ринок» і спекуляція, продуктивність праці лише за перший рік зросла на третину, зростання зарплати випередило зростання цін. Найбільш прискорено розвивалися машинобудування, приладобудування, оптика, виробництво електроенергії. Факторами успішного розвитку стало наступне: оновлення основного капіталу на новій технологічній основі, підвищення рівня інтенсивності праці, різке зростання капіталовкладення. Важливо й те, що ФРН протягом 10 післявоєнних років не несла тягара військових витрат.

Після Другої світової війни світове господарство включало три підсистеми: господарства економічно розвинених країн, держави соціалістичного табору і країни, що розвиваються, які утворилися в основному після розпаду колоніальної системи.

Можна виділити наступні особливості розвитку світового господарства на даному етапі.

1. Економічно розвинені країни світу вступили у фазу інтенсивного розвитку.
2. Змінювалася структура національних господарств.
3. Найбільш динамічно розвивалася промисловість, виникли нові галузі: аерокосмічна, радіоелектронна і т.д.
4. Важливими чинниками розвитку світового господарства були науково-технічний прогрес, подальше поглиблення всесвітнього поділу праці, інтернаціоналізація виробництва.
5. Сформувалася світова інфраструктура — комплекс галузей, що обслуговували світові економічні відносини (транспортна система, мережа інформаційних комунікацій тощо).
6. Розширилися і набули нового змісту всі форми міжнародних економічних відносин. Для господарського розвитку характерним було посилення взаємозв'язків між усіма країнами та їхніми групами.
7. Набули розвитку міждержавні інтеграційні процеси. Економічне зростання національних господарств залежало від ступеня входження їх до всесвітнього господарства.
8. Подальше поглиблення всесвітнього поділу праці, інтернаціоналізація виробництва.
9. Посилилося державне регулювання господарських процесів.

10. Головною тенденцією в економічному розвитку всіх країн була індустріалізація, розвиток НТП.

Під впливом НТР у 50-60-і рр. у галузевій структурі народного господарства відбулися зміни. На другому етапі НТР на основі повсюдного переходу до ресурсо- та працесберігаючим, екологічно чистим, наукомістких виробництв і технологіям відбулася глибока структурна перебудова господарства провідних країн.

На сучасному етапі визначальним фактором світового економічного розвитку стає інтернаціоналізація господарського життя. Більше 200 незалежних держав пов'язані в сфері виробництва, капіталовкладень, міграції робочої сили в області науки і техніки. При цьому стан національної економіки все більше залежить не від внутрішніх, а від зовнішніх виробничих факторів, в тому числі міжнародного поділу праці, загальносвітового науково-технічного розвитку.

Однією з форм інтернаціоналізації економіки в другій половині ХХ ст., що прискорено розвивається, стала міждержавна інтеграція національних господарств.

Теми рефератів:

1. НТР середини ХХ ст. та перехід до принципово нової техніки і технологій.
2. Глобалізація виробництва і споживання як фактор економічного розвитку регіону.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 11. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX - початок XXI ст.)

Семінарське заняття: Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX-початок XXI ст.)

Навчальна мета заняття: закріпити знання з приводу сутності, інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства; аналізувати вплив інформаційно-технологічної революції на розвиток господарства провідних країн світу, світову економіку в останній третині XX; визначати особливості економічного розвитку Європи в умовах інтеграції.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства останньої третини XX - початку XXI ст.
2. Вплив інформаційно-технологічної революції 60-х рр. XX - початку XXI ст. на розвиток господарства провідних країн світу.
3. Розвиток світової економіки в останній третині XX - на початку XXI та його відображення в економічній думці.
4. Особливості економічного розвитку Європи в умовах інтеграції.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Найбільш значущими процесами, які визначали світовий розвиток на межі XX-XXI ст. були інтернаціоналізація та глобалізація.

Вперше термін “глобалізація” був введений американським економістом Т. Левітом у статті, яку він опублікував у 1983 р., для визначення феномену злиття ринків окремої продукції. Свій подальший розвиток поняття глобалізації дістало завдяки книзі консультанта Гарвардської школи бізнесу японця К. Оме “Мир без границ” (1990 р.). У ній автор стверджував, що тенденції розвитку світової економіки неминуче ведуть до того, що транснаціональні фінансово-промислові групи все більш рішуче витісняють зі світового ринку національні корпорації. Цей процес неминуче призведе до інтернаціоналізації і глобалізації всієї системи світової економіки та її ринків.

Під глобалізацією світового господарства розуміють процес посилення взаємозв’язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів та послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК, впровадженні й домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів принципово нових, універсальних ліберально-демократичних цінностей. Світова економіка стає єдиним ринком і

виробничою зоною з національними та регіональними секторами, а не простою сукупністю національних економік, що розгортають взаємне економічне співробітництво.

Причини формування глобалізаційних процесів:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які докорінно змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки;
- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та важливими з погляду збереження та розвитку людської цивілізації.

Глобалізація на світовому рівні визначається економічними взаємозв'язками між країнами, що відбиваються на зустрічних потоках товарів, послуг, капіталу й ноу-хау, що постійно зростають.

Основна риса процесу глобалізації полягає у формуванні глобально функціонуючого виробничого процесу, серцевиною якого є сформовані інтернаціоналізовані відтворювальні цикли - ядра, які виступають своєрідним локомотивом світового господарства.

Основними наслідками глобалізації виступають:

- розвиток системи засобів інформації;
- формування світового фінансового ринку;
- поширення діяльності ТНК;
- посилення «відкритості» національних економік;
- регіоналізація світової економіки;
- прискорення взаємодії культур.

Процес інтеграції характеризується новим етапом розвитку НТР. Так, Тофлер стверджує, що людство переживає нову технологічну революцію, яку він розглядає як "третю хвилю" радикальних перетворень суспільства. "Третя хвиля" повинна, на його думку, привести до безперервного оновлення соціальних і створення надіндустріальних відношень. Найважливішим фактором, який викликає такі перетворення в суспільстві, є науково-технічна революція. Сучасна, третя, НТР за своїм характером переросла в технологічну, а з посиленням процесу комп'ютеризації та розвитку інформаційних телекомунікаційних технологій, зокрема Інтернету, за словами Мануеля Кастельса, перетворилася на інформаційно-технологічну революцію.

У світі існують понад 200 країн. Вони відрізняються за економічним потенціалом, соціальними умовами.

Визначимо головні критерії, за якими здійснюється класифікація різних країн:

- схожі характеристики економічного розвитку;
- галузева і кваліфікаційна структура економіки;
- близька структура управління економікою;
- схожі принципи організації виробництва;

- спільні проблеми.

Традиційно визначають три групи країн:

- промислово розвинуті країни;
- країни з перехідною економікою;
- країни, що розвиваються.

Економічна думка наприкінці 20 ст. розвивається в рамках таких теорій, як економічна теорія пропозиції, теорія раціональних очікувань, в рамках нової течії - неоінституціоналізму.

Теми рефератів:

1. «Тетчериз».
2. «Рейганоміка».

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці.

Семінарське заняття: Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці.

Навчальна мета заняття: опанувати особливості проведення політики "воєнного комунізму" і НЕПу в Україні, визначити особливості повоєнної відбудови і господарського розвитку України в 50 - 80-ті роки ХХ ст. та характерних рис радянської економічної теорії.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Утворення УРСР та її соціально-економічні заходи.
2. Економіка України та повоєнна відбудова.

3. Господарський розвиток України в 50 - 80-ті рр. XX ст.

4. Особливості розвитку радянської економічної теорії.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

Прийшовши до в лади в Україні більшовики стали проводити економічну політику - «воєнний комунізм». Основними причинами проведення такої політики були спочатку потреби громадянської війни, а потім необхідність виходу з кризи і розрухи та суб'єктивне бажання скоріше перейти до комуністичних принципів виробництва та розподілу.

Основними напрямками політики «воєнного комунізму» були наступні:

- націоналізація всієї землі, промислових підприємств, торгівлі;
- примусова мобілізацію;
- централізований розподіл сировини і готової продукції.

Великі економічні втрати, яких Україна зазнала внаслідок Першої світової війни, а потім і громадянської, ще більше зросли в період проведення політики «воєнного комунізму». Країна опинилася в глибокій економічній кризі.

Загальна економічна криза та обумовлена нею соціально-політична напруга змусили уряд перейти до нової економічної політики (НЕП).

На відміну від політики «воєнного комунізму» НЕП базувався на економічних методах управління економікою і передбачав формування ринку і ринкових відносин, яке відбувалося по наступним напрямкам:

1. відродження ринкових відносин на основі дрібнотоварного і приватнокапіталістичного господарства;
2. впровадження ринкових відносин в державному секторі економіки;
3. формування інфраструктури ринку.

Але з переходом до НЕПу, з одного боку, йшов процес розвитку ринкових відносин, а, з іншого - процес розгортання планового господарства.

Основним завданням Держплану було систематичне вивчення поточної ринкової кон'юнктури та визначення заходів впливу на ринкові відносини.

Таким чином економічна система НЕПу забезпечувала взаємодію ринку і держави (через план).

Проведення нової економічної політики в Україні сприяло зростанню промислового і сільськогосподарського виробництва, пожвавленню торгівлі і товарообміну, створенню бездефіцитного держбюджету, зупиненню інфляції та стабілізації грошового обігу, підвищенню життєвого рівня населення.

Але, не зважаючи на такі позитивні результати НЕП не відповідала більшовицькій ідеології. В кінці 20- х років нову економічну політику було згорнуто.

У 1925 р. було офіційно проголошено курс на індустріалізацію, в рамках якого передбачалося перетворення держави в розвинуту промислову країну, що не ввозить машини і устаткування, а виробляє їх сама. Тому розпочалася індустріалізація з галузей важкої промисловості. Для проведення індустріалізації необхідні були фінансові ресурси, яких через відсутність внутрішнього

капіталонагромадження і неможливості одержання іноземних позик в країні не було. Тому швидкий розвиток важкої промисловості відбувався за рахунок перекачування в неї коштів, які накопичилися в інших галузях.

У 1927 році було затверджено перший п'ятирічний план (1928 - 1932 р.), в якому передбачалося прискорений розвиток промисловості, розгортання колективізації сільського господарства і підвищення рівня життя населення. Колективізація завершилася у 1937 р. Форсовані темпи суцільної колективізації, здійснюваної адміністративними методами, спричинили дезорганізацію і вповзання аграрного сектора у кризу. З початком війни українське господарство було переорієнтовано на потреби оборони, почалася масова евакуація на Схід заводів, робітників, інженерно-технічного персоналу, вчених. В результаті Другої світової війни економіка України зазнала значних втрат. Одразу після визволення української землі розпочалася відбудова господарства, насамперед відбудовувалися шахти, металургійні і машинобудівні підприємства.

В післявоєнні роки випереджаючими темпами розвивалася важка промисловість, а харчова та легка промисловість відставали. Основними причинами такої ситуації було відставання сільськогосподарського виробництва, яке не забезпечувало сировиною в достатній мірі промисловість, та ігнорування владою життєвих інтересів людей.

У 1947 р. з метою збалансування грошової системи урядом була прийнята постанова «Про проведення грошової реформи і відміну карток на продовольчі і промислові товари».

Слід зазначити, у 50 - х - першій половині 60 - х років основні напрямки економічної політики майже не змінилися, хоча з приходом до влади М. Хрущова були зроблені спроби переглянути деякі аспекти економічної політики, при цьому не зачіпаючи основ командно-адміністративної системи.

У 1965 році до влади в СРСР приходить нове керівництво, що очолив Л. Брежнєв. Свою діяльність нове партійне керівництво також розпочало з реформ: раднаргоспи були ліквідовані і відновлена система управління через союзні та союзно-республіканські міністерства. Основним завданням Держплану України була розробка планів розвитку господарства усіх галузей союзно-республіканського і республіканського підпорядкування і пропозиції щодо планування роботи підприємств загальносоюзного підпорядкування. Слід зазначити, що реформа мала фрагментарний характер, вона охоплювала тільки промисловість, не змінювала структурної і інвестиційної політики. Міністерства та відомства працювали по-старому: перевага надавалася централізованим адміністративним формам управління, вони ставили перед підприємствами застарілі завдання, обмежуючи їх самостійність і госпрозрахункові права. В наслідок цього реформа зазнала краху.

З кінця 60-х до кінця 80-х років в СРСР неухильно знижувалися такі показники, як приріст об'єму виробництва промисловості. Економічний розвиток України, як і всього Радянського Союзу носив екстенсивний характер.

На середину 1980 - х років криза охопила всі сфери життя. Така критична ситуація змусила нового генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова, що

прийшов до влади у 1985 р., оголосити про зміну економічної політики. Проведення економічних реформ відбувалося в декілька етапів. Але економічні реформи не дали позитивного результату.

В розвитку радянської економічної теорії виділяється чотири етапи.

Перший етап: 20 - 30-ті роки. В цей період відбувається становлення економічних поглядів. Характерною рисою цього часу був справжній плюралізм. В цей час відбувалися численні теоретичні дискусії з приводу моделювання нового суспільства, визначення головних принципів його побудови, форм та методів його дослідження.

Але з кінця 20-х років на зміну науково-аналітичному підходу приходять класово-партійний та ідеологічний підходи. Основні положення марксистсько-ленінського вчення стають догмами. І це стає початком другого етапу в розвитку радянської економічної теорії, який охоплює другу половину 30-х - 40-ві роки. В цей період відбувається ідеологізація економічних поглядів, основним завданням науки стає обґрунтування переваг соціалізму над капіталізмом.

Третій етап розвитку радянської економічної теорії охоплює 50-ті - 60-ті роки. В цей час відбувається формування політекономії соціалізму, як науки, що служить ідеології. На початку 60-х років в рамках економічної науки почалося формування нового напрямку - «критика буржуазних економічних теорій».

Завершальний четвертий етап припадає на 70 - 80-ті роки. В цей період відбувається занепад політекономії, який в першу чергу був зумовлений погіршенням економічного становища в країні. Криза політичної економії проявлялася в її нездатності пояснити причину спаду радянської економіки та визначити шляхи виведення її з кризового стану.

Наприкінці 80-х - початку 90-х років ситуація поступово починає змінюватися: в економічній літературі починають формуватися засади нової концепції господарювання, розглядається можливість трансформації соціалістичної економіки в ринкову.

Теми рефератів:

1. Порівняльна характеристика політики «воєнного комунізму» та «НЕП».
2. Господарська реформа 1965 року.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. :

рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.

6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90- ті роки ХХ ст.)

Семінарське заняття: Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки ХХ ст.).

Навчальна мета заняття: аналізувати основні причини переходу України до ринкової економіки, економічну політику та реформи, що відбувалися в нашій державі наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст.; визначити місце України в міжнародному просторі.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2 години.

Навчальні питання:

1. Основні причини переходу України від командно-адміністративної до ринкової економіки.

2. Економічний устрій України в умовах переходу до соціально-орієнтовної ринкової системи.

3. Зміст і структура змішаної економіки України.

4. Місце України в міжнародному просторі.

Методичні вказівки до кожного навчального питання теми: В ході проведення семінарського заняття студенти мають засвоїти наступні питання теми.

У 1991 році на шлях самостійного як політичного, так і економічного розвитку вийшла одна з найбільших колишніх радянських республік — Україна. У результаті панування командно-адміністративної системи управління економікою Україна, як і інші колишні радянські республіки, опинилася в стані глибокої економічної кризи. Останнє десятиріччя ХХ століття для України можна назвати роками економічної трансформації — складного соціально-економічного явища, в якому дуже важко виявити чіткі причинно-наслідкові зв'язки між окремими явищами, діями окремих економічних суб'єктів та їх наслідками. Суть соціально-економічних перетворень у цілому зводиться до того, щоб змінити існуючу економічну систему і забезпечити економічне зростання. Наприкінці жовтня 1991 р. Верховна Рада України розглянула "Основні напрями економічної політики в умовах незалежності". У березні 1992 р. Верховна Рада України розглянула "Основи національної економічної політики України", в яких зазначалося, що Україна залишається в СНД, але повністю виходить з рубльового простору.

Шлях до ринкової економіки — приватизація державних заводів і фабрик. В Україні прийнято Закон "Про приватизацію майна державних підприємств".

У 1991 році Україна одержала лише атрибути суверенної держави. Але за три роки вона не спромоглася наповнити їх реальним змістом. Особливо небезпечною стала незавершеність розбудови національної економіки. Перехід від адміністративно-директивної до ринкової економіки, від загальносоюзного економічного комплексу до власної економічної системи не міг бути безболісним. Виникла серйозна загроза витіснення України на периферію світового господарства, встановлення її технологічної та фінансової залежності від інших держав, перетворення на сировинний додаток, на територію для розміщення екологічно шкідливих виробництв. Ця ситуація вимагала вжиття рішучих заходів, які б органічно поєднували невідкладні антикризові дії з реалізацією нової економічної стратегії. Вона була викладена у Зверненні українського Президента Леоніда Кучми до Верховної Ради України в жовтні 1994 р.

Були вжиті практичні заходи щодо реалізації нового курсу економічної політики. Отримано перші результати від втілення його в життя. Після майже чотирирічного тупцювання на місці за останній час в українській економіці закладено основи для радикальних перетворень. Надзвичайно серйозним кроком в процесі ринкової трансформації економіки стало здійснення цінової лібералізації, яка охоплює практично всі як виробничі, так і споживчі товари. В ціновій лібералізації Україна наблизилася до світових цін, що сприяло зниженню темпів інфляції. Так у серпні 1997 р. вперше за весь період розрахунку цього показника (з 1991 р.) він був нульовим.

Важливою подією стала грошова реформа. Протягом 2-16 вересня 1996 р. введено в дію повноцінну національну грошову одиницю України — гривню.

На економічний розвиток України вплинула світова фінансова криза 1997-1998 рр., хоча на відміну від інших країн економіка нашої держави зазнала слабшого удару.

Протягом 2000-2002 рр. досягнуто незаперечних позитивних зрушень в економічному та соціальному розвитку країни. Протягом 2000-2002 рр. досягнуто незаперечних позитивних зрушень в економічному та соціальному розвитку країни.

Світова фінансова криза (2008 р.) негативно вплинула на економіку України. На відміну від світової фінансової кризи системна економічна криза в Україні має інші причини, головними з яких є такі [7]: відсутність в країні консolidованої політичної еліти, спроможної ефективно захищати національні інтереси; відмова Кабінету Міністрів та Верховної Ради від застосування в практичній діяльності принципів та норм соціального діалогу; низька якість державного управління економікою країни; відсутність в Україні стратегії соціально-економічного й науково-технічного розвитку країни в умовах глобалізації світової економіки; несприятливе та руйнуюче по своїй суті регуляторне правове середовище для створення та здійснення підприємницької діяльності; ризикова, частково незабезпечена платоспроможністю населення, активна політика банків по споживчому й іпотечному кредитуванню; ризикові значні зовнішні валютні запозичення корпоративного сектора економіки країни;

нераціональні витрати бюджетних коштів без належного впровадження системи програмно-цільового підходу до фінансування й рішення соціально-економічних і науково-технічних проблем; неефективна фіскальна податкова політика, що не стимулює підприємницьку активність, економічний ріст, розробку і впровадження науково-технічного прогресу в реальний сектор економіки.

Теми рефератів:

1. Становлення і розвиток підприємництва в Україні.
2. Співпраця України та країн СНГ.

Література:

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

3. Рекомендована література

Основна

1. Бережний В.М. Історія економічних вчень. Макроекономіка. : Навч. посібник: Рекомендовано МОН України / В.М. Бережний, В.С. Кушнір, Л.Є. Сухомлин.— Х. : Еспада, 2017.— 320 с.
2. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки [Текст]: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. - К.: Знання, 2018. - 648 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія : Курс лекцій / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович.— К. : Вікар, 2016.— 406 с.
4. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— Київ : Центр учб. літ., 2016.— 239 с.
5. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.М. Лісовицький.— К. : Центр учб. літ., 2019.— 240 с.
6. Ходзінський К.Г. Економічна історія України та провідних країн світу : Навч. посібник : Рекомендовано МОН України / К.Г. Ходзінський, П.П. Мазурок.— Львів : Магнолія Плюс: Вид. СПД ФО "В.М.Піча", 2016.— 152 с.

Додаткова

1. Гетманець О.П. Економічна безпека особистості в умовах нестабільності фінансового стану країни. Актуальні питання фінансової безпеки: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 108-111. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/4b6e67f1-70b3-4acf-9be2-07bda7910eda>

2. Злупко С.М. Історія економічної теорії [Текст]: підручник / С.М. Злупко. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2015. - 250 с.

3. Історія економічних вчень [Текст]: (Сучасна економічна думка): навч. посіб. - 3-тє вид., стереотипне / за ред. С. В. Мочерного - Львів: Новий світ - 2017. - 488 с.

4. Історія економічних учень [Текст]: підручник: у 2 ч. / за ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання, 2016. - Ч. 1. - 582 с.

5. Лазарович М. В. Економічна історія [Текст]: навч. посіб. / М.В. Лазарович. - К.: Знання, 2018. - 431 с.

6. Мазурок П.П. Історія економічних учень у запитаннях і відповідях [Текст]: навч. посіб. / П.П. Мазурок. - 2-ге вид., стер. - К.: Знання, 2016. - 477 с.

7. Юхименко П.І. Економічна історія [Текст]: навч. посіб. / П.І. Юхименко. - 2-ге вид., стер. - К.: Вікар, 2016. - 341 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інституційний Репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ [Електронний ресурс] – URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>

2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <http://www.minfin.gov.ua>

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <http://www.bank.gov.ua>

5. Офіційний сайт Світового банку. [Електронний ресурс]: офіційний сайт – URL: <https://www.worldbank.org/>